

Konfliktzonens fortællinger

| SISSEL BJERRUM FOSSAT, RASMUS GLENTHØJ & LONE KØLLE MARTINSEN (RED.): *Konfliktzonen Danmark. Stridende fortællinger om dansk historie*, Gads Forlag, København 2018, 352 s., 349,95 kr.

Konfliktzonen Danmark er et værk, der genre- og publikumsmæssigt ga-ber over to segmenter: Det vil tages videnskabeligt alvorligt, og det vil samtidig gerne formidle til en bredere historisk og politisk intere-seret offentlighed. Anskuet som popularisering må dommen i alt væ-sentligt falde positivt ud (jf. min anmeldelse i *Weekendavisens* bogsekti-on 12.10.2018), men der er meget mere at sige, hvis den tages alvorligt som videnskabeligt værk. Hensigten med det følgende er ikke at yde de enkelte bidrag retfærdighed i snæver forstand. Det er ikke nødven-digt, da de i vid udstrækning udgør sammendrag af mere omfattende undersøgelser, ofte af de samme forfattere, der er blevet diskuteret an-detsteds i deres egen ret. For flere bidrags vedkommende er der tale om praktiske, delvis aktualiserede pixi-udgaver af tidligere og tungere afhandlinger. Jeg vil derimod fokusere på antologien som helhed og på de principielle og metodisk-teoretiske spørgsmål, den giver anled-ning til.

Store og små fortællinger

Både som videnskab og formidling betragtet hører *Konfliktzonen* til de mere ambitiøse forsøg. Der er nemlig ikke kun tale om en samling bi-drag, der tematisk hænger nogenlunde sammen (modstridende versi-oner af de seneste 200 års danmarkshistorie), og som stilistisk udmær-ker sig ved at være alment tilgængelig. Bogen er tillige forsynet med en omfangsrig prolog og en tilsvarende epilog, der forsøger at etablere en teoretisk-metodisk ramme og placere de enkelte bidrag i en større sammenhæng. Spørgsmålet er selvfølgelig, om det lykkes, og hvor godt det fungerer. Ud over de nævnte bidrag rummer bogen også et „efter-skrift“ med titlen „Tanker om kulturkampen“ af Uffe Østergaard. Da dette causerende, personlige essay falder uden for bogens ramme, vil det heller ikke blive drøftet her.

Prologen er skrevet af de tre redaktører og bygget op om en hånd-fuld kernebegreber plukket blandt de teoretisk-metodiske mode-strømninger, der har præget faget de seneste årtier: historiens afslut-ning, erindringssteder, fortælling, historiebrug (videnskabelig, ideo-logisk/politisk og kunstnerisk), nationen som et forestillet fællesskab (men især som konfliktzone) og historiografiske traditioner (højre- og

venstretraditioner). Denne prolog er temmelig klar i spyttet og fremstår som en fortrinlig introduktion til det, man kunne kalde det erindringshistoriske eller politiske felt.

Det vigtigste begreb i prologen er *fortælling*, der jo går igen i værkets undertitel, og som er det, man oftest støder på i bogens forskellige bidrag. Desværre er det også det svageste og mest problematiske begreb. Det er, som om det tages for givet, at alle ved, hvad en fortælling er, men når man læser forfatterens definition, kan man godt blive i tvivl om, hvorvidt de selv gør:

En *fortælling* er blot en sammenhængende historie eller fortolkning af en begivenhed, et forløb eller et erindringssted med en begyndelse, en midte og en slutning. (s. 15)

Dette er mildest talt ikke krystalklart. En fortælling kan altså være en historie eller en fortolkning, og denne fortolkning kan i sig selv relatere sig til en begivenhed, et forløb eller et erindringssted. De fleste ville nok sige, at disse begreber befandt sig på forskellige niveauer: historien med begyndelse, midte og slutning på det konkrete niveau og fortolkningen på det mere abstrakte. Man må også spørge: Kan en begivenhed eller et erindringssted have begyndelse, midte og slutning? Kan en begivenhed være en fortælling? Et eller andet er gået galt, for ingredienserne er gode nok, men de er rodet sammen og blendet til en forskelsløs mos i stedet for at være en velanrettet servering.

Et forsøg på rekonstruktion kunne være, at man holdt fast ved fortællingen som defineret ved at have et forløb med begyndelse, midte og slutning. Dette forløb er selvsagt sammensat af begivenheder, men nok også af to andre litterære kernelementer, nemlig *aktører* og *omstændigheder*, der glimrer ved deres fravær i definitionen, men i øvrigt forekommer i rigt mål i de enkelte bidrag. Fortolkningen kan selvfølgelig udtrykkes i klartekst som en lære eller konklusion, fremsat med løftet pegefinger eller lagt i munden på en aktør, men den kan også komme indirekte til udtryk alene gennem fortællingen. Erindringssteder er noget andet, som selve metaforikken tilsiger: et sted, et punkt, en person, et begreb, en institution, en ting, ikke et forløb. Meget ofte er der imidlertid knyttet fortællinger til erindringssteder, således at erindringsstederne fungerer som en slags forkortelser for omfattende fortællinger, men som alle forkortelser gør det dem også mindre entydige. Man kan normalt med rimelig sikkerhed bestemme meningen med en fortælling eller i givet fald dens flertydighed eller mangel på mening. Erindringssteder kan derimod under en glat overflade dæk-

ke over ret forskellige fortællinger. Erindringssteder er nærmest fødte konfliktzoner.¹

Som allerede antydnet er selv definitionen af en fortælling (en historie med en begyndelse, en midte og en slutning) rudimentær. Der mangler imidlertid ikke kun omstændigheder og aktører. Frem for alt mangler der det, som gør en rækkefølge af begivenheder til en fortælling i egentlig forstand, nemlig *plot* og *genre*. Det virkelig interessante er jo altid, *hvad slags* fortælling der er tale om. Det var det, Hayden White havde set, da han i sit berømte værk *Metahistory* (1973) skrev om „emplotment“, selv om han desværre straks spændte fortællingen fast på en strukturalistisk prokrustesseng, hvor alt fra metaforik til ideologi skulle passe sammen på fire og kun fire måder. Hvis man har lyst til at se samme ansats udfoldet med betydelig større finesse og fleksibilitet, kan det anbefales at orientere sig i Paul Ricœurs *Temps et récit* (1983-85).²

Det er nok ikke for meget at sige, at prologens tre redaktører ikke interesserer sig særlig meget for, *hvordan* historiske fortællinger konstrueres, og *hvordan* de virker, som de gør. De er meget mere interesserede i, *hvad* fortællingerne bruges til politisk, og *hvad* fortællingernes indbyrdes relation er. Nogle fortællinger tager nemlig springet og bliver *grundfortællinger* eller *mesterfortællinger*, hvis de får tilstrækkelig udbredelse og opnår hegemonisk status. Som sådan fremkalder de ofte protesterende eller rivaliserende *modfortællinger*, der med tiden kan få en sådan succes, at de selv bliver de nye grundfortællinger. Det giver bogen flere eksempler på.

Denne modstilling mellem dominerende grundfortællinger og opponerende modfortællinger er yderst frugtbar, og den fungerer fint adskillige steder i bogen. Det stopper imidlertid ikke her, for redaktørerne introducerer også et tredje niveau: *den store fortælling*, der defineres som „en skabelon, der strukturerer historien efter nogle lange overordnede udviklingslinjer. Den søger sin oprindelse langt tilbage i fællesskabets historie“ (s. 15). For at sige det, som det er: Det er ikke klart, hvad der egentlig adskiller grundfortællinger fra den store fortælling. Der er ganske vist lagt op til, at den store fortælling skal fungere som en overordnet ramme, et paradigme, inden for hvilken grundfortællinger og modfortællinger strides. Det vil sige, at der på et givet tidspunkt kun skulle eksistere én, uantastet stor fortælling. Det

¹ Se f.eks. de modstridende tolkninger af stormen på København 1659 ved jubilæerne 1859, 1909 og 1959 i Sebastian Olden-Jørgensen: *Stormen på København 1659. Et københavnsk og nationalt erindringssted gennem 350 år*, København 2011.

² Sebastian Olden-Jørgensen: „Fakta, fortolkning og fortælling. Om narrativitet og historisk videnskab“, *Fortid og Nutid*, 2001, s. 295-305.

er måske logisk konsistent og teoretisk muligt, men synes ærlig talt aldrig at have været tilfældet. Alle fortællinger, uanset hvor omfattende de er, ja selv den store Francis Fukuyamas ny-hegelianske fortælling om verdenshistoriens march frem mod en velfærdsstat à la Danmark, er jo blot grundfortællinger, der konstant må gnubbe skuldre med diverse modfortællinger. Det gælder ikke mindst i det moderne pluralistiske samfund. Det er derfor ikke overraskende, at mens grundfortællingerne og modfortællingerne løbende dukker op i de forskellige bidrag og fungerer fint, så hører vi praktisk taget ikke mere til den store fortælling. Det er nok godt det samme, for der er tale om et teoretisk fabeldyr, der ikke er set i virkeligheden.

En ikke-fortælling, en kendt fortælling og en ny fortælling

På baggrund af det ambitiøse teoretiske afsæt er det nærliggende at spørge, om de enkelte bidrag så følger trop og anvender begreberne på den måde, som prologen stipulerer. Her må man konstatere, at resultatet varierer meget. Vistnok alle bidragydere husker (eller er blevet mindet om) at nævne et eller flere af de centrale begreber, men det betyder langt fra, at de også bruger dem.

Mest frapperende er dette i bogens første afsnit, der er af Inge Adriansen, men efter hendes død færdiggjort af Peter Yding Brunbech.³ Emnet for bidraget er „Ejderfortællingen“, og det er absolut relevant, da den politiske, sproglige og kulturelle grænse mellem dansk og tysk er en konfliktzone i enhver forstand. Problemet er blot, at „Danmark til Ejderen“ ikke er nogen fortælling, men et slagord, der med henvisning til forfatningsretlige principper skulle godtgøre, at Slesvig, hele Slesvig, burde høre til Danmark. „Ejderfortællingen“ analyseres i bidraget heller ikke som fortælling, men som en „pragmatisk løsning“, der afspejlede, at de nationalliberale „ikke foretog et fuldstændigt opgør med etablerede statsretlige principper“ (s. 42). Det er også svært at se kampene om den nye grænse 1918-20 som en kamp mellem fortællinger. Det er mere principper: sindelagsgrænsen (nationalitetsprincippet) versus en diffus historisk ret og en forståelig revanchisme.

Det betyder ikke, at der slet ikke eksisterer nogen fortælling om grænsen mellem dansk og tysk, og den nævnes også undervejs i afsnittet. Det er Dannevirke. Her er der virkelig tale om en fortælling, der måske bedst er kendt fra Laurids Koks „Danmark, dejligst vang og vænge“ (ca. 1685), men har rødder tilbage til middelalderen (Saxo). Det er fortællingen om Danmark som et truet land med ret og pligt til

³ Det må skyldes det delte forfatterskab, at teksten på side 41 lader Christian 1. blive „hertug i Slesvig i 1448 og siden også i Holsten i 1460“, når det nu forholder sig sådan, at han blev valgt til dansk konge i 1448 og først i 1460 valgt til greve i Holsten og hertug i Slesvig.

at beskytte sig, fordi det igen og igen er blevet truet fra syd. Eller som Kok skrev:

Holster, vagrer, lyneborger
 som en farlig flod
 gør os Jylland mange sorger,
 tørster efter blod.

Det er også fortællingen om ansvarlige politiske ledere i fortiden (Tyra Danebod), der tænkte fremsynet i modsætning til unævnte aktuelle ledere, der ikke vil se situationens alvor i øjnene.

I det omfang „Danmark til Ejderen“ overhovedet var en fortælling, var det fortællingen om den gradvise „fortyskning“ af Slesvig, der fandt sted gennem adskillige hundrede år, og som tilhængere af Danmark til Ejderen forestillede sig, man kunne rulle tilbage, idet man bevidstgjorde folket om sine sande og dybeste rødder. Dette tema behandles dog slet ikke af Adriansen og Brunbech. Det ville ellers have været interessant, for i forestillingen om fortyskning ligger en pæn portion „Blut und Boden“ og et tidsperspektiv, der var klart handlingsanvisende. Det var jo gennem skolevæsenet og statsforvaltningen, dette program skulle gennemføres, snarere end gennem det instrument, der siden skulle gå sin sejrsgang: den hurtige etniske udrensning.

Så er der væsentlig mere fortælling i de tre følgende bidrag, der kredser om de samme emner. Det er Jeppe Nevers og Michael Bregnsbo, der ønsker at sprænge „den flotte konsensushistorie“ om demokratiet i Danmark fra 1849 og frem. Bag de fine ord gemmer der sig en udmærket gennemgang af den danske forfatningshistorie, hvor de udenlandske revolutioner, Treårskrigen, de divergerende holdninger til grundloven og forfatningskampenes bølgen frem og tilbage ikke stikkes under stolen. Det er alt sammen ikke nyt, men hvis man skulle være i tvivl om betimeligheden af at repetere det kendte stof, så kan det anbefales at genhøre statsministerens åbningstale fra 2. oktober 2018. Her erklærede han med næsten rørende naivitet og national selvglæde: „Hvor andre landes demokratier blev formet i skyggen af revolution, blev vores skabt i lyset af fredelig forandring“.⁴

Rasmus Glenthøjs bidrag „Historien om et nederlag“ handler selvfølgelig om krigen 1864, men er interessant ved at følge tolkningerne og brugen (læren) helt op til i dag. Perspektivet er bredt, der inddrages både historieskrivning, politik og kunst (deriblandt selvsagt Ole Bornedals *1864*), og det er nok det bidrag, der mest samvittighedsfuldt følger „opskriften“ fra prologen. Det er dog tankevækkende, at Glent-

⁴ <https://www.altinget.dk/artikel/her-er-loekkes-aabningstale> (19.10.2018).

høj for nylig fik en stor Carlsberg-bevilling til forskningsprojektet „I nederlagets skygge – 1864 i dansk selvforståelse og historiebrug“, hvori også indgår en ph.d.-stipendiat og en postdoc. Det må være stærkt betryggende for Carlsbergfondet på den måde at være forsikret, at forskningsprojektets leder i alt væsentligt har sit facit liggende klart allerede ved projektets start. Dette kunne lyde som en giftighed vendt mod Glenthøj, men det er det ikke. Det er snarere et lille suk over de bevillende myndigheders insisteren på at få præsenteret svarene sammen med de spørgsmål, der angiveligt skal styre et forskningsprojekt.

Det tredje bidrag er Jens Lei Wendel-Hansens kapitel om forfatningskampen, der forsøger at fange læseren ind ved at hentyde til *Matador* (titlen lyder: „Frk. Friis' klarsyn og fru Møgghes senilitet“). Selve bidraget er lidt diffust, men i grunden næsten mere interessant end Nevers' og Bregnsbos, fordi det graver en i vid udstrækning glemt Venstre-tradition (altså partiet) frem. Wendel-Hansen minder os om, at der mellem Estrup og Hørup befandt sig en bred gruppe med politiske idealer om et „samarbejde mellem konge og folk“, og at denne vision om det politiske liv først visnede bort efter 2. Verdenskrig.

Kulturhistoriske fortællinger?

Efter tre bidrag om den politiske historie med centrum i 1864 og forfatningsspørgsmålet er læseren moden til lidt afveksling, og det får man i form af to kulturhistoriske bidrag om litteraturen og billedkunsten. Det første af disse er Jørgen Åbenhus' litteraturhistoriske afsnit om det moderne gennembrud i kølvandet på Georg Brandes' berømte forelæsninger fra 1871, „Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes Litteratur“. Her synes alle forudsætninger for en frugtbar anvendelse af fortællingen som analytisk redskab at være til stede: Litteraturvidenskabsfolk har vel forstand på fortællinger, og det moderne gennembrud er jo netop en fortælling om lille Danmark, der var kulturelt agterudsejlet, men som heldigvis takket være profeten Brandes og en række store forfattere nåede med i moderniteten. I realiteten er det dog ikke fortællinger, men – helt traditionelt litteraturhistorisk – *strømninger*, der bærer fremstillingen. Afsnittet slutter meget abrupt, og det står ikke klart, hvad pointen er. Afsnittet minder mest af alt om nogle nødtørftigt tilskårne uddrag af en i øvrigt informativ universitær forelæsningsrække.

Noget lignende kan siges om Karina Lykke Grand og Gertrud Oel-sners bidrag „Visuelle konfliktzoner og kulturkampe i dansk kunst“. Også her er forbindelsen til resten af bogen og til dens teoretiske ramme temmelig svag. Til gengæld er den revisionistiske pointe lysende klar: Det billede af det typiske danske landskab, som vi kender fra 1800-tallets malerkunst, er ensidigt (endda ensidigt nordsjællandsk!)

og er blevet etableret gennem udgrænsning af en gruppe mere europæisk orienterede malere. Denne udgrænsning, der for museernes vedkommende betyder forvisning til magasinerne, har usynliggjort en interessant æstetisk-social konfliktzone i dansk kunsthistorie og i øvrigt også snydt os for nogle gode billeder, hvilket forskellige samlinger nu forsøger at rette op på.

Moderne fortællinger

Efter dette kulturhistoriske intermezzo vender historikerne tilbage med tre velfungerende kapitler om den imponerende danske velstandsstigning i 1800-tallet og dens relative stagnering i 1900-tallet ved Per Boje, om Besættelsen og dens forskellige stridende og hinanden afløsende fortællinger ved Nils Arne Sørensen, der selvsagt ikke glemmer at smugle 1. Verdenskrig ind i fortællingen, og Den Kolde Krig, hvis tre interagerende fortællinger præsenteres af den selvskrevne Rosanna Farbøl. Om disse bidrag er der næsten kun godt at sige, da de er klare, veloplagede og med godt udbytte trækker på prologens teoretiske apparat. At de også præsenterer stof, der i vid udstrækning er velkendt, gennemdiskuteret og præsenteret i anden sammenhæng, til dels af de samme forfattere, er helt som det skal være.

Til gengæld kan man undre sig lidt over behandlingen af Bent Blüdnikow. Som prominent og strategisk placeret offentlig debattør figurerer han ifølge sagens natur både i Sørensens bidrag om fortællingerne om Besættelsen og i Farbøls om Den Kolde Krig. Der henvises i litteraturlisten til den af ham, Kasper Elbjørn og Henrik Gade Jensen redigerede *Opgøret om vor samtids historie* (2012), og i noterne også til adskillige indlæg i dagspressen. Man kunne dog have forventet, at Blüdnikows lange debatindlæg „Moral og internationalisme i debatten om jøder og Danmark. En personlig historiografisk beretning“ i *Historisk Tidsskrift* 2015:2, s. 452-504 var blevet inddraget til at karakterisere hans standpunkt. Det er imidlertid ikke tilfældet, selv om Hans Kirchhoffs svar til Blüdnikow i *Historisk Tidsskrift* 2017:1, s. 151-192 figurerer i litteraturlisten uden dog at ses være benyttet i noget bidrag.

En påfaldende lakune

En anden påfaldende udeladelse finder man i det følgende bidrag „Alle elsker velfærdsstaten?“ af Michael Kuur Sørensen. Emnet i sig selv egner sig fortrinligt til fortællingsanalyse, for der eksisterer en række stærkt divergerende narrativer om velfærdsstatens rødder, dens gennembrud og dens nuværende tilstand. Nogle finder rødderne til den særlige danske velfærdsstat i reformationens lutherske muld og den verdslige øvrigheds overtagelse af kirkelige opgaver. Andre opfat-

ter velfærdsstaten som et decideret moderne og verdsligt projekt. Nogle hævder en socialdemokratisk copyright og placerer velfærdsstatens gennemslag i efterkrigstiden, andre gør den til et konsensusprojekt og fremhæver Kanslergadeforliget 1933, hvis ikke de går endnu længere tilbage.

Kuur Sørensen bidrag handler imidlertid ikke om disse rivaliserende fortællinger, men begrænser sig til et opgør med den allermest nationalt harmoniserende af dem alle, nemlig den som Knud J.V. Jespersen formulerede i sin yderst kortfattede danmarkshistoriske syntese *Historien om danskerne 1500-2000* (2007). I sit opgør trækker Kuur Sørensen ikke på prologens teoretiske rustkammer, men opstiller forskellige velfærdsmodeller. Han fremhæver i den sammenhæng stærkt, hvordan politikere i Venstre og i Socialdemokratiet på forskellige tidspunkter i 1960'erne og i begyndelsen af det ny årtusinde har ageret taktisk (dvs. ikke ud fra ideologisk overbevisning), både når de skulle omfavne velfærdsstaten, og når de skulle gøre op med den. Han bringer også en velmotiveret advarsel mod at lade sig fange af idealtypiske modeller à la den danske, universelle, skattefinansierede model versus den tyske forsikringsmodel eller den engelske „residuale“ (skrabe) model. Disse modeller bliver nemlig let statiske, mens man i den virkelige politik verden kan iagttage, at de låner fra hinanden (f.eks. de danske arbejdsmarkedspensioner).

Med andre ord udgør fortællingen kun Kuur Sørensen's afsæt, mens hans egentlige analyse er solidt forankret i diskussionen af forskellige modeller og af politik som taktisk spil. Men betyder det nu så meget, kunne man spørge. Er det ikke lige meget, hvad man kalder det, når bare analysen virker og er velfunderet? Ja og nej. Ud over at læseren kan have en rimelig forventning om, at et annonceret teoretisk apparat også bliver brugt, så er det også sådan, at forskellige teorier har konsekvenser for, hvad man får øje på, og hvad man overser. I dette tilfælde er der en overset elefant i rummet eller snarere to: Dansk Folkeparti og indvandrerne/flygtningene.

Det kan måske under alle omstændigheder synes svært at forstå, hvordan man kan skrive den moderne velfærdsstats historie uden at nævne flygtninge og Dansk Folkeparti, men det havde næppe været muligt, hvis det analytiske fokus virkelig havde ligget på *fortællinger* om velfærdsstaten. I så fald ville det have været umuligt at overse Dansk Folkepartis stærke fortælling om velfærdsstaten som det danske af det danske og flygtningene som en trussel netop mod velfærden, især den ældre generations velfortjente velfærd. Denne grundfortælling begyndte som en modfortælling, men er for længst i let muterede former (integrationsdebat) blevet til dansk politik's nye grundfortælling, som ingen politiker kan tillade sig ikke at brodere videre på.

Heller ikke i det følgende afsnit „Grundtvig, folk og fællesmarked“ af Michel Herslund, Kristina Kjærsgaard og Lone Kølle Martinsen spiller indvandring eller Dansk Folkeparti nogen synderlig rolle. Det er forfatterne dog undskyldt for, da deres fokus ligger på 1970'erne, og de nævner faktisk kort både indvandringen og Dansk Folkeparti i den afsluttende perspektivering. Det understreger bare, at *Konfliktzonen Danmark* i grunden mangler et afsnit, der fokuserer direkte på fortællinger om indvandring og integration.

I øvrigt er afsnittet om EF og unionsmodstanden velfungerende, fordi der er så mange stærke nej-fortællinger på spil, og fordi EF/EU-modstanderne uden tvivl har rådet over de bedste fortællere. Det er også en meget paradoksal historie, for hvorfor står ja-fortællingen om EU som et fredens og velstandens projekt egentlig så svagt, når både Europas egen fortid og andre dele af verden danner den skønneste kontrast? Historien synes umiddelbart nem at fortælle, men den fungerer åbenbart ikke. Og hvordan kan det egentlig være, at Marx og Grundtvig kunne flyde sammen og tilsyneladende trumfe både venstrefløjens traditionelle internationalisme og Grundtvigs religiøse tanke? Denne anmelder kunne få den kætterske tanke, at modfortællingerne måske altid er de stærkeste som fortællinger betragtet!

I det sidste egentlige kapitel forsøger Sissel Bjerrum Fossat at få mening i „Fortællinger om dansk udenrigspolitik efter Den Kolde Krig“. Afsnittet er interessant og velinformeret, men meningsfulde fortællinger er der ikke mange af. Man kunne have sagt det samme ved at tale om „holdninger“, og helt skørt bliver det, når statsminister Anders Fogh Rasmussen står som indbegrebet af en højrefortælling, mens hans udenrigsminister Per Stig Møller abonnerer på en venstrefortælling. Det er rigtigt, at de havde forskellige holdninger, men det lykkes ikke at forstå og forklare det bedre ved hjælp af fortællinger.

Videnskabelig historiebrug

I modsætning til mange andre antologier, der i indledningen gør et behjertet forsøg på at kæde de forskellige bidrag sammen og lader det blive ved det, indeholder *Konfliktzonen Danmark* en epilog, hvor redaktørerne runder af og perspektiverer. Her tages tråden fra indledningen op, og den hidtil temmelig fraværende *store fortælling* bringes på banen og identificeres med en national, opbyggelig „konsensusfortælling“, som ofte besværges i politisk sammenhæng. Denne store fortælling problematiseres derefter straks, og det kan man som ovenfor nævnt også roligt gøre, for den eksisterer vist kun momentant og lever af festlige og højtidelige lejligheders gode atmosfære og korte hukommelse. Arbejder man konkret med fortællinger, møder man et stadig skiftende mønster af grundfortællinger og modfortællinger, og redak-

tørerne har da også væsentlig mere held med efterfølgende at skabe orden i kaos ved at identificere en centrum-venstre fortælling og en centrum-højre fortælling om Danmark og den nyere danske historie.

Interessantere end denne ufuldkomne opfølgning på prologens fortællingsteori er de mere udførlige betragtninger om historiebrug. Prologen nøjedes med at skitsere de forskellige former for historiebrug: videnskabelig, politisk og kunstnerisk. Undervejs i bogen er især relationen mellem videnskabelig og politisk historiebrug og relationen mellem videnskabelig og kunstnerisk historiebrug løbende blevet taget op.

I epilogen tager redaktørerne fat om nældens rod og fortæller os, hvad vi principielt bør mene om spørgsmålet. Den form for faglig, moralfilosofisk refleksion kan kun hilses velkommen, for den har umiddelbar relevans for den enkelte historikers faglige etos og for hele fagets samfundsmæssige rolle. Er det historikernes pligt at melde sig på banen med deres indsigt og gøre offentligheden opmærksom på ensidighed, fejl og direkte forfalskning i politikeres og kunstneres historiebrug? Har de ret og pligt til at oplyse deres medborgere om den sande historie (hvad den så end måtte være)? Skal de melde sig på banen med gode råd, når de synes, at man kan lære af historien? Eller skal historikerne tværtimod trække snuden til sig og forstå, at politik handler om holdninger og følelser, ikke om facts, og at kunsten er fri og hævet over historiefaglig kritik? Er det i øvrigt ikke en uundgåelig tabersag at stille sig op som faghistoriker og kritisere politikere og kunstnere? Helt så skarpt stiller redaktørerne ikke spørgsmålet op, men det er jo her konfliktzonerne ligger.

Svaret, som redaktørerne kommer med, er meget forsigtigt formuleret: Politiske historiebrugere må i princippet mene, hvad de vil, så længe de er i god tro, og det er de oftest, må man antage. De er nemlig ikke forpligtet til at have nogen synderlig viden om fortiden, og de ejer i øvrigt sjældent tvivlens nådegave. Det samme gælder kunstnerne, som må bruge historien præcis, som de lyster. Hvad skal vi så bruge den videnskabelige historie til? Ja, snarere end at forsøge at generobre en slags positivistisk overherredømme bør faget ifølge redaktørerne genopdage sine historistiske rødder og „omfavne en hermeneutisk tilgang“ (s. 332). Historikerne skal altså ikke fortælle, hvad der er rigtigt, men de skal „kommentere, kritisere og nuancere en hvilken som helst udlægning af historien, hvad enten den er kunstnerisk, faglig eller politisk“ (s. 333).

Det er relativ klar tale, men også meget defensivt. Man kunne jo også hævde: En ting er, at historien er mangfoldig, åben for fortolkning og afhængig af de spørgsmål, der stilles, og det perspektiv, der anlægges. Men det betyder vel ikke, at den videnskabelige historie er

ude af stand til at falsificere en hel del påstande – sådan i god poppersk stil. Eller med andre ord: En vis tilbageholdenhed med at docere „sandheden“ om fortiden er ikke logisk sammenfaldende med en tilsvarende tilbageholdenhed i afvisningen af opfattelser, der ud fra en historiefaglig vurdering må anses for klart uholdbare.

Det er også et godt spørgsmål, om historievidenskaben i alt væsentligt skal holde sig til at analysere og problematisere. Det er utvivlsomt det enkleste og sikreste, men er det også det rigtige? Hvis man tager fortællingen som analyse- og kommunikationsform alvorligt, er det nærliggende at mene, at historikerne ikke kun skal „kommentere, kritisere og nuancere“, men også give deres konkrete bud på bedre, mere retvisende, mere spændende fortællinger om fortiden. Kritik og problematisering uden et konkret bud på, hvordan historien så skal fortælles, går an i akademisk sammenhæng, men falder fuldstændig igennem i den bredere offentlighed og med god grund.

I øvrigt har redaktionen ret: I en moderne, pluralistisk mediekultur har den faghistoriske stemme ikke megen autoritet. Der er derfor al mulig grund til at lade være med at sætte sig op på den høje hest og erklære noget for „uvidenskabeligt“, men så meget desto mere til at øve sig i klar, enkel og forståelig tale, så argumenterne kommer ud over rampen. Hvordan det kan se ud, giver bogen pudsigt nok også et eksempel på. Næsten alle bidrag holder sig pænt til at kommentere, kritisere og nuancere, selv om den kløgtige læser ofte kan lægge to og to sammen og ekstrapolere mere profilerede standpunkter. Men så er der Per Bojes førnævnte bidrag om den danske velstandsudvikling i 1800- og 1900-tallet, der ikke et øjeblik tøver med at præsentere sin egen historie, komplet med helte og skurke og i klar opposition til den sædvanlige fortælling om den danske samfundsmodel. Hos Boje er enevældens embedsmænd og 1800-tallets store godsejere helte, fordi de skabte fysisk, institutionel og videnskabelig infrastruktur, og fordi de akkumulerede risikovillig kapital. Andelsbevægelsen og senere fagbevægelsen fremstår derimod som bagstræberiske, fordi de var tryghedsnarkomaner og alt for længe troede på myten om, at Danmark var et landbrugssamfund. De får skylden for „et relativt velstandstab“ (s. 196). Det tør kaldes en modfortælling, der vil noget.

Sebastian Olden-Jørgensen